

nych do wykonywania powierzonych im zadań. Ta niejednorodność wynika m.in. z tego, że są wśród nich zabójcy działający w ramach zorganizowanych struktur przestępczych oraz zabójcy typu „wolny strzelec” niezwiązani z takimi strukturami.

Kończąc tę recenzję, pragnę podkreślić, że czyny sprawców zabójstw na zlecenie, bezpośrednio oraz w sposób jak najbardziej brutalny i mechaniczny (wręcz) wkuwają się w cywilizację śmierci.

ks. Waldemar Woźniak
Instytut Psychologii
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa

Ks. Józef Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku. Średniowiecze*, tom I, część 1 (do 1302 r.), Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2003, ss. 377.

Na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku ks. prof. Józef Mandziuk, kapłan archidiecezji wrocławskiej, obecnie kierownik Katedry Historii Kościoła w Czasach Nowożytnych UKSW w Warszawie, podjął się całościowego opracowania dziejów Kościoła katolickiego na Śląsku. Dotychczas ukazały się następujące tomy tej milenijnej monografii Kościoła śląskiego: t. II, *Czas reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontrreformacji 1520–1742*, Warszawa 1995.; t. V, *Tablice chronologiczne*, Warszawa 2000; i omawiany t. I, cz. 1, *Średniowiecze do 1302 r.*, Warszawa 2003.

W pracy swojej autor wykorzystał liczne źródła rękopiśmienne i drukowane oraz bogatą literaturę przedmiotu zarówno w języku polskim, jak i niemieckim, co zaowocowało nasyceniem jej blisko 1400 przypisami.

Rozdział zatytułowany *Śląsk przedchrześcijański* informuje czytelnika o problemie nazwy Śląsk, przedstawia pradzieje Śląska, plemiona śląskie i ich wierzenia, dalej wpływy chrześcijańskie, konsekwencje chrztu Polski dla Śląska, który stał się częścią Państwa Polskiego.

W rozdziale II autor przedstawił początki biskupstwa wrocławskiego (1000–1138). Rozdział ten zamyka 1168 r., ważna data, rok śmierci księcia Bolesława Krzywoustego, uważa się za koniec okresu wczesnopiastowskiego. Jest też datą przełomową dla Śląska i Polski. W rozdziale tym znalazły się istotne informacje na temat Śląska pod panowaniem Piastów, Zjazdu Gnieźnieńskiego, powstania diecezji wrocławskiej, krwawej reakcji pogańskiej. Następnie autor przedstawił odbudowę organizacji kościelnej na Śląsku oraz problem związany z zasięgiem terytorialnym diecezji. Omówieni zostali pierwsi biskupi wrocławscy, w paragrafie dotyczącym duchowieństwa diecezjalnego autor zapoznał czytelnika z trudnymi i ginącymi w pomroce dziejów początkami duszpasterstwa prowadzonego przez kler napływowy. Dalej Autor przedstawił początki życia zakonnego i życie religijne poszczególnych warstw społecznych.

Rozdział III dotyczy czasów stabilizacji chrześcijaństwa na Śląsku, która nastąpiła w początkowym okresie rozbitcia dzielnicowego w latach 1138–1201. Rozbitcie dzielnicowe na mocy „testamentu” Krzywoustego sprawiło, że w wyniku walk wewnętrznych Polska zniknęła jako samodzielny czynnik polityki międzynarodowej. Jednakże ten okres charakteryzuje się dynamiką rozwoju wewnętrznego kraju, w tym Śląska. Tam niewątpliwie nastąpił wzrost kultury i materialna poprawa bytu ludności. Autor w rozdziale tym omówił m.in.: stan prawny Kościoła śląskiego, jego kontakty z Zachodem, duchowieństwo, śląską sztukę romańską i kulturę umysłową. W paragrafie tym podkreśla szczególną rolę Śląska dla Polski. „Można określić, że Wielkopolska dała narodowi organizację państwową, Małopolska język literacki, Mazowsze prężny żywioł kolonizatorsko-pionierski, a Śląsk – wyższe formy życia cywilizacyjnego i wielki wkład pracy duchowej. Stąd promieniowało na inne ziemie polskie światło kultury – *lux ex Silesia*”, napisał Autor.

Stulecie Wielkich Biskupów Wrocławskich 1201–1302 to tytuł IV rozdziału. Ksiądz Mandziuk na tle problemów społeczno-narodowościowych przedstawił w nim sylwetki biskupów ordynariuszy, pierwszych biskupów sufraganów, opisał centralne urzędy biskupie, organizację terytorialną diecezji oraz duchowieństwo parafialne, ze zwróceniem uwagi na drogę do kapłaństwa, rodzaje kleru parafialnego, działalność duszpastersko-katechetyczno-kaznodziejską, życie moralne oraz jego relacje do kleru zakonnego w zakresie pracy duszpasterskiej.

Rozdział V zatytułowany *Czasy Świętych Śląskich* może w pierwszym odruchu u historyka budzić zastrzeżenie co do jego zbyt górnolotności. Należy jednak pamiętać, że Autor jest też teologiem i jako kapłan już na wstępie rozdziału zaznacza, że zadaniem Kościoła jest prowadzenie człowieka na ziemi do zbawienia. Warunkiem tego jest osiągnięcie pewnej doskonałości – świętości. Ma ona dwa wymiary, zwyczajny, który przejawia się w zachowywaniu przykazań, wypełnianiu praktyk religijnych i przez życie sakramentalne daje człowiekowi stan łaski uświęcającej; i wymiar nadzwyczajny, wynoszący człowieka „na ołtarze”. Dlatego rozdział ten składa się z dwóch części. W pierwszej została ukazana religijność mieszkańców Śląska. Wyakcentowano cechy religijności średniowiecznej, przejawy kultu człowieczeństwa Chrystusa, NMP i świętych, oraz życie sakramentalne i różnorodność praktyk religijnych. Druga część przybliży życie świętych, błogosławionych i świątobliwych mieszkańców Śląska w dobie średniowiecza.

Opracowanie zamyka streszczenie w języku niemieckim, indeks osobowy i indeks nazw geograficznych.

Autor miał pewien kłopot, z którym boryka się większość historyków opracowujących monografię – jest nim periodyzacja. Periodyzacja jest zawsze czymś umownym, stąd umowne cezury czasowe poszczególnych rozdziałów. Niekiedy Autor, omawiając pewne zjawiska z życia kościelnego, czy też politycznego Śląska, wybiegał poza 1302 r., który widnieje w tytule pracy. Zapewne jest to nawiązanie do tego, co zostanie zaprezentowane czytelnikowi w opracowanej drugiej części średniowiecza Kościoła śląskiego.

Książka napisana prostym komunikatywnym językiem, może być doskonałym podręcznikiem nie tylko dla studentów historii, ale dla wszystkich chcących zgłębić dzieje Kościoła na Śląsku, wielkiego mecenasa kultury i sztuki, instytucji nierozwalnie związanej z dziejami Ziemi Śląskiej.

ks. Piotr Zwoliński
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa